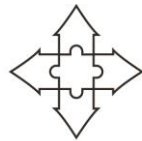

Menneskehandel i arbeidslivet

Anette Brunovskis og Anne Mette Ødegård

PROGRAM FOR STORBYRETTEDET FORSKNING

Rapporten – to hoveddeler

Overordnede tema

- Rammeverket og lovgivningen
- Risikofaktorer
- Rettspraksis
- Begrepsforståelser (og -forvirring)

Praktiske innsatsområder

- Avdekking
- Bistand
- Etterforskning

Prosjektet

- Initiativ fra Oslo kommune, byrådsavdeling for eldre, helse og arbeid, med finansiering fra KS Program for storbyrettet forskning (tiltak 1 i handlingsplanen til Oslo kommune).
- Datainnsamling i Oslo og Bergen (kvalitative intervjuer med 38 respondenter, beskrivelse av ca. 30 saker med (antatt) menneskehandel til arbeid)
- Nettverksgruppe bestående av representanter fra storbyene Bergen, Kristiansand, Oslo, Stavanger

Formålet med rapporten

- Bidra til kunnskapsutvikling og legge grunnlag for gode tiltak
- Se nærmere på samarbeidet mellom kommuner og andre (statlige aktører, arbeidslivsorganisasjoner, frivillige) – hvor er utfordringene?
- Rapporten skal fungere for lesere med ulike utgangspunkt i kunnskapen om menneskehandel og være en ressurs i kompetanseheving

Menneskehandel – definisjon

- Straffelovens paragrafer 257 (menneskehandel) og 258 (grov menneskehandel), hhv 6 og 10 års strafferamme
- «Den som ved vold, trusler, **misbruk av sårbar situasjon** eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til [*prostitusjon, arbeid, tjenester, krigstjeneste, fjerning av organer*]»

Eksempler på saker

- To rettskraftige dommer:
 - Steinleggersaken, Jæren, 2008. Hjemløse og svakt fungerende menn fra Storbritannia, arbeidsdager på 12-14 timer, utbetalt 100 kroner dagen. Trusler om vold/gjengjeldelse.
 - Gartnerisaken, Høyesterett, 2017. Arbeiderne kom fra relativt fattige kår i India, kom frivillig tilbake til samme arbeidsgiver i Norge flere år på rad. Grovt underbetalt, hadde dårlige arbeids- og levekår og var uten reell handle- og bevegelsesfrihet. Arbeidet opp mot 14 t/dag, 7 d/uke, lønn utbetalt etter retur til India. **Har en drøfting av sårbarhetskriteriet som flere trekker fram som god.**
- Nyttig ressurs: «Rettsavgjørelser om menneskehandel» (Politidirektoratet, 2019, tilgjengelig på nett)

Begreper som ofte brukes på feltet

Juridiske begreper

- Menneskehandel
- Slaveri
- Tvangsarbeid (ILO-konvensjonen)

Ikke-juridiske begreper

- (Grov) sosial dumping
- Moderne slaveri

(Grov) sosial dumping

- [...] brudd på helse-, miljø- og sikkerhetsregler, herunder regler om arbeidstid og krav til bostandard, og/eller når de tilbys lønn og andre ytelser som er uakseptabelt lave sammenliknet med hva norske arbeidstakere normalt tjener eller som ikke er i tråd med allmenngjøringsforskrifter, der slike gjelder.» (St.meld.nr 2 (2005-2006:63))
- Er disse forholdene alvorlige nok, kan det være menneskehandel. Dvs. – ikke enten/eller.

Moderne slaveri

- Har ingen klar definisjon, men brukes ofte som samlebegrep for ulike ting: Menneskehandel, slaveri, tvangsekteskap, etc.
- Kan virke mer mobiliserende og forståelig enn «menneskehandel», men gir et misvisende bilde av problemet og regelverket
- Majoriteten av våre respondenter som har praktisk erfaring med menneskehandel er negative til begrepet «moderne slaveri».

Begrepsforståelse (og -forvirring)

- Viktig å ha en presis begrepsbruk for å legge listen på riktig sted, og for at ulike aktører kan samarbeide.
- Riktig regulering og gode, stabile samarbeidsstrukturer er viktigere enn engasjement – arbeidet må forankres i juridiske begreper.
- Mange tror det skal mye mer til enn det egentlig skal for at noe er menneskehandel: «Han hadde jo passet sitt og kunne jo dra.»

Glidende overganger i grader av utnyttning

- Menneskehandel er en bestemt måte å klassifisere utnyttning som oppfyller visse kriterier.
- Glidende skala, mange av de som blir utnyttet uten at det kvalifiserer til menneskehandel faller utenfor rammeverket for rettigheter
- Sitat: «*Det er mange som opplever det som helt umulig å slutte i jobben. Men det er ikke mulig å påvise andre 'tvangsmidler'. Det er kjempevanskelig å trekke grensene. Jeg opplever at gråsonene bare blir større. Arbeidstakerne går med på dårlige vilkår fordi alternativene er verre. Alternativet i mange tilfeller er jo å havne på gata.»*

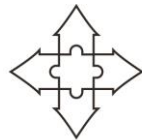
Konklusjoner

- Det er en tett sammenheng mellom innsatsen på avdekking, bistand og etterforskning – veldig viktig med felles forståelse, og felles møteplasser
- «En trakt som fører inn i et nåløye» – problemer med at bare et fåtall saker møter kravene i rettsvesenet
- Viktig å støtte tiltak for de som blir utnyttet, men er rett utenfor grensen for menneskehandel

Avdekking av menneskehandel

PROGRAM FOR STORBYRETTEDET FORSKNING

“Du må ha tenkt tanken”

«For å kunne avdekke menneskehandel er første bud at du er bevisst på at det foregår. Du må ha tenkt tanken. Dette er nok utenfor vår komfortsone, det er et regelverk vi ikke har god nok kompetanse om.»

Hvordan avdekkes det?

- Myndighetene mottar **tips** om svært dårlige arbeidsforhold eller ulovlig arbeidskraft
- Utnyttningen har blitt avdekket i forbindelse med **tilsyn**
- Arbeidstaker(ne) har oppsøkt hjelp hos **frivillige organisasjoner**
- Arbeidstaker(ne) har kommet seg ut av forholdet og fortalt det videre til privatpersoner

Mandater og prioriteringer

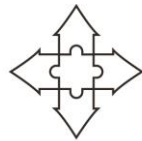
- Arbeidet er ofte avhengig av personlige relasjoner mellom folk som stoler på hverandre
- Forvaltningsspor og straffespor
- Kan ta lang tid og kreve mye ressurser

Bistand til ofre for menneskehandel

PROGRAM FOR STORBYRETTEDET FORSKNING

“Hvilke forventninger skaper vi?”

«De er slitne, oppgitt, følger seg lurt, men så øyner de et nytt håp. De får mat, penger, advokat ... De får gjerne et fokus på erstatning, oppreisning, for det de har tapt. Og så ønsker de hjelp med jobb, men det er kanskje sånn at noen ikke helt har forutsetningen for å klare seg i det norske samfunnet, når de ikke har greid å skaffe seg jobb eller utdanning i hjemlandet. Noen har veldig begrenset utgangspunkt. Men så blir refleksjonsperioden veldig forlokkende på at ting skal ordne seg»

- Rettighetene til ofre etter refleksjonsperioden er tett knyttet til om saken blir etterforsket eller ikke

Bistand – rammeverk og behov

- Ofre tar ofte ikke imot hjelp før de ikke har noe annet valg.
- Veldig stor variasjon i behov og personlige ressurser – urovekkende mange saker med bekymring for kognitive funksjonsnedsettelse, spesielt sårbar gruppe
- Kan ha medisinske behov knyttet til elendige levekår både før og under utnyttelsen
- Systemet for bistand er stort sett på plass, men vanskelig tilgang til psykisk helsehjelp – viktig å gjenkjenne traumesymptomer også hos menn

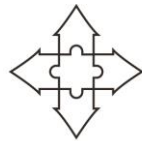
Utfordring: En trakt som fører inn i et nåløye?

- Et grunnleggende problem er at så mye av bistanden til ofre for menneskehandel hviler på om saken blir etterforsket
- Mange peker på et etisk dilemma: Hva kan man love når man ikke vet hvordan det går?
- Trenger et fokus på arbeidstakere (og andre) som blir utnyttet, men som ikke faller innunder menneskehandel, også for å kunne identifisere menneskehandel

Etterforskning og straffeforfølgelse

PROGRAM FOR STORBYRETTET FORSKNING

«...Det er naturlig at det er politiet som skal ta det videre. Arbeidstilsynet skal ikke etterforske, den ballen ligger hos politiet»

Anmeldelser og dommer

Antall anmeldelser går ned

2013	39 (hvorav 5 grove)
2014	68 (hvorav 50 grove)*
2015	18 (hvorav 3 grove)
2016	8
2017	16
2018	18 (hvorav 2 grove)

* I Lime-saken ble det registrert 36 fornærmede. Kilde: KOM

Fire dommer – to rettskraftige

Felles i vurderingene:

- Arbeids- og lønnsforhold, bo- og sanitærforhold, grad av bevegelsesfrihet og isolasjon, maktbruk, underordnings- og avhengighetsforhold, konsekvenser ved å bryte ut av arbeidsforholdet

Utfordringer

- Kompetanse hos den som anmelder
- Kompetanse og ressurser i politiet
- Forgreininger i flere land
- Enorm påkjenning ved å vitne
- Ofre som ikke vil framstå som ofre